

Katsaus

numero 2 1966

Matti Kukkaroinen
Kaarlo Isotalo
Veikko Wilenius
Jaakko Blomberg
Ilkka-Juhani Takalo-Eskola

Juha Hiekkaranta
Seppo Niklander
Juhani Tengström

Sohosta Pekingiin
Kaksi sarjaa / Niin tapahtukoon
Rauhan aseet ja asenteet
Dogmaattisia väitteitä
Myöhästyneiden lauseiden
lautat / runokirjoista 1965
Strategiaa vai rakkautta?
Vappujuhla
Oodi varatuomarille

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki 32, Laajasuontie 26 D 28, puhelin 47 66 22

Vuosittilais 6 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Katsauksen postisiirtotiliä 145421

tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Kuusi numeroa vuodessa.

Kymmenes vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

SOHOSTA PEKINGIIN

Matti Kukkaroinen

I Sohosta itään

Monet meistä muistavat osallistuneensa poikien nurkkatappeluihin. Tyttöjen nurkkatappeluista kuulee harvemmin, isojen poikien eli aikamiesten tappeluista taas sitä useammin – niistä käytetään juhlavia nimityksiä 'sota' ja 'taistelu'. Sodan ja poikamaisen tappelun välillä vallitsee varmaan jokin syvälinen sielullinen sukulaisuus, joskaan ei ole helppoa sanoa tästä sukulaisuudesta mitään täsmällistä.

Kuulostaisi ehkä huvittavalta väittää, että pikkupoikien historia on tappelujen historiaa, mutta eräät ajattelijat ovat tehneet vastaavan väitteen aikamiehistä. Marx väitti ihmiskunnan historiaa luokkataistelujen historiaksi. Hän ei tarkoittanut, että luokkataisteluja tulisi aina olemaan: päinvastoin, hän kuvitteli niiden joskus päättyvän. Samalla päättyisi myös historia. Mikä sitten päättäisi historian ja luokkataistelun? Huomiomme kohdistuu sanaan 'luokka'. Korostaessaan inhimillisen riidan luokkaluonnetta Marx teki väitteen, joka on samalla kertaa sekä yleinen käsittäen koko ihmiskunnan ja koko historian – että täsmällinen. Marxin elämäntyö on paljolti yritystä täsmentää ja syventää luokka-käsitettä.

Voimme tehdä pari kysymystä. Mitkä tekijät määräävät ihmisen luokkajäsenyyden? Marx vastaa: taloudelliset tekijät. Miten taloudelliset tekijät huipenta-

vat luokkataistelun? Marx vastaa: jakamalla ihmiskunnan kahteen antagonistiseen luokkaan, proletaareihin ja porvareihin. – Tämä vastaus on tarkoitettu empiirisesti testattavaksi. Pääoma-teos on sekä ennustus tulevista tapahtumista että niiden perustelu. Pääoma on vaikea teos, eikä sitä tee helpommaksi se, että sen sisältämä ennustus on eräiltä tärkeiltä kohdin joutunut myöhempien tapahtumien kanssa ristiriitaan. Marxin historiallinen suuruus taas lieene nähtävissä siinä, että mahdollisine virheineenkin hänestä on tullut eräänlaisen pysyvän vallankumouksen suuri profeetta.

Haluamme seurata tämän vallankumouksellisen Hengen vaellusta viimeisen sadan vuoden aikana. Tällöin meidän ei tarvitse kahlata läpi Marxin oppirakennelman koko detaljiviidakkoa. Meille riittää hänen perusasetelmansa, kahden luokan välttämätön vallankumouksellinen taistelu. Voimme todeta, että niinkuin hän itse joutui viettämään monta vuosikymmentä maanpakolaisena Lontoossa, niin myös tämän Sohon Viisaan vallankumouksellinen henki löysi tyyssijansa vain maanpakolaisuudesta, Länsi-Euroopan ulkopuolelta. Marx ei sydämessään sulattanut englantilaisia vaan ikävoi Euroopan mantereelle. Kenties hänen vallankumouksellinen henkensä ei oikein viihdy Aasiassakaan, vaan kaipaa takaisin Eurooppaan.

Asian vakavuudesta huolimatta havainnollistamme mainitun Hengen vaellusta soveltaen poikien nurkkatapatteluesimerkkiä. Asettakaamme porvari-sanan tilalle 'keskikaupungin poika' ja proletaarin tilalle 'laitakaupungin poika'. Historia huipeutuu keski- ja laitakaupungin poikien väliseen suureen taisteluun, väittää mukailltu Marximme. Tämä taistelu on väistämätön, samoin kuin sen päättyminen laitakaupunkilaisten lopulliseen voittoon. Voittajat tulevat pystyttämään edistykseen punaisen lipun kaupungintalon katolle. Tämä lippu on saattava tiedoksi myös maalaisille, että kaikkinaisen veljien sota veljiä vastaan kuuluu menneisyyteen.

Millä perusteella voidaan väittää, että 'edistys' ruumiillistuu juuri laitakaupungin pojissa? Ehkä sillä, että historia tai edistys on aina voittajan puolella. – Tämä ajatustapa joutuu vaikeuksiin, jos laitakaupunkilaiset eivät saavutakaan selvää voittoa, vaan ottelu päättyy esimerkiksi tasapeliin; tai jos osapuolet luopuvat vakavuudestaan, jolloin taistelu muuttuu parlamentaariseksi ystävyyssotteluksi, kompromissiksi.

Näin on todella tapahtunutkin. Muuama laitakaupunkilainen on kuitenkin pysynyt leppymättömänä, haukkuen kompromissin tekijöitä revisionisteiksi, opportunisteiksi ja laitakaupungin hengen kavaltajiksi. Revisionistit muistuttavat radikaalien mielestä neitoa, joka häntä ryöstämään tulleelle miehelle sanoi: Vie sie, mie vikisen, ole vievinäs väkisten! Miksi laitakaupungin neito ei olisi saanut mennä keskikaupungin miehelle? Ehkä siksi, että keskikaupungin mies on inhottava riistäjä, jonka naiseksi kukaan ei voi mennä rakkaudesta, ja rahan vuoksi naiminen taas on muka moraalitonta. Että kysymyksessä todella on riistäjä, on nähtävissä hänen omistamansa pääoman paljoudesta. – Tällä perusteella nostettu syyte vaikuttaa kyllä objektiiviselta ja asialliselta, voihan jokainen varmistautua monella tavalla, mitä kukin omistaa. Mutta tällä perustelulla on myös heikkoutensa. Riittääkö omaisuuden määrä ratkaisemaan, kuinka paheksuttava riistäjä on kyseessä? Silloinko vasta ihmisestä tulee riistäjä, kun hänen onnistuu hankkia omistukseensa pääomaa? Eikö hän ole sitä jo silloin, kun hänessä syttyy tämän-sisältöinen halu? Ja täytyykö omaisuuden nimenomaan olla 'pääomaa', ennenkuin sen hankkiminen on riistoa?

Maailma saattaa olla täynnä haaveissaan pettyneitä potentiaalisia riistäjiä, rahamaailman tasku-Napoleoneja. Osa heistä varmasti asuu laitakaupungilla, mutta Marx pitää kaikkia laitakaupunkilaisia puhtaina pulmusina, mikäli he vain jaksavat kiristellä hampaitaan keskikaupunkilaisille. Puolustaisin edellä mainitua miehelään mennyttä neitoa sillä perusteella, että rahan mahtimiehet eivät näytä juuri sen iljettävämiltä kuin pennittömät tasku-Napoleonitkaan. Ehkä neidon ei sittenkään olisi pitänyt mennä tuolle miehelle, ehkä sosiaalidemokratian ei olisi pitänyt tehdä parlamentaarista kompromissia porvarien kanssa, mutta minkä vuoksi ei, kas siinä kysymys!

Kompromissi on kuitenkin historiallinen tosiasia, ja se tietää laitakaupungin leppymättömille korpivaellusta, katakombivaihetta. Vallankumouksen Hengen on lähdettävä maanpakolaisuuteen, tällä kertaa itään.

II Leninin paita

Tavallisen kielenkäytön puitteissa on epämieliekästä väittää, että jokin asia voisi olla samalla kertaa sekä historiallisesti väistämätön että käytännössä mahdoton. Vuosisadan vaihteen marxistit joutuivat kuitenkin puolustamaan tämän tapaista väitettä. Marx oli väittänyt keski- ja laitakaupungin poikien välistä ratkaisutaistelua väistämättömäksi ja välttämättömäksi Länsi-Euroopassa. Mutta taistelu muuntuikin sopupeliksi. Todistiko tämä seikka Marxinkin olleen vain utopisti – joista hän oli puhunut kovin halveksuen – eikä 'tieteellinen sosialisti', jollaiseksi hän itseään kernaasti kutsui? Olisivatko Marxin kasvot pelastettavissa? Tämän urotyön ottaa suorittaakseen Lenin, jonka muotokuvaa seuraavassa piirustamme.

Jos vallankumous ei ole mahdollinen siellä missä se on välttämätön, niin olkoon se välttämätön siellä missä se on mahdollinen, kuten tsaristisella Venäjällä, ajattelee Lenin.

Esiteollistuneessa maassa, silloisella Venäjällä, ei voinut olla kovin paljon kapitalisteja sen paremmin kuin proletaarejakaan. Väestön enemmistö asui maaseudulla ja sai elantonsa maataloudesta. Lähestyvän talonpoikaisen vallankumouksen ukkospilvet olivat jo kauan näkyneet Venäjän taivaalla. Ei tarvinnut olla marxisti nähdäkseen nuo pilvet. Mutta olisiko mitään perusteita, joiden mukaan niiden voisi todistaa olevan marxilaisia, proletaarisia pilviä? Talonpoika ei ole proletaari, eikä hänen herransa – vaikka olisikin riistäjä – ole kapitalisti vaan korkeintaan feodaaliherra. Feodaalinen vallankumous ei kiinnostanut Leniniä. Mutta mahdollisuus sen muuttamisesta vaikkapa ensin porvarilliseksi ja sitten proletaariseksi vallankumoukseksi kiinnosti. Yhteiskunnan luotsaaminen ohi näin monen karikon edellytti taitavia perämiehiä, valiojoukkoa, joka oli vihkiytynyt tehtävälleen, sosialismin ja kommunismin saavuttamiselle. Miehet jotka uskaltautuivat hyppäämään vallankumouksen villin ratsun selkään suorittaakseen historian uskaliaimman rodeo-numeron eivät olleet proletaareja sen paremmin kuin talonpoikiakaan, vaan ammattimaisia vallankumousmiehiä ja älymystön jäseniä. Tämä seikka merkitsee poikkeamista Marxin tekstistä, jonka mukaan kumouksen selkärankana piti olla tehdastyöläisten suuret joukot ja niiden kypsytynyt kollektiivinen tajunta. Lenin joutuu poimimaan hedelmän raakileena ja poikkeamaan täten mestarinsa ohjeista, toteuttaakseen hänen suurta päämääräänsä, sosialismia.

Leninillä on kahdet kasvot pelastettavina, omansa sekä Marxin. Hänen on ensin saatava vallankumous syttymään ja onnistumaan. Sitten hänen on saatava annetuksi sille marxilainen leima. Onnistuakseen ensimmäisessä yrityksessään hänen on saatava talonpoikien luottamus puolelleen. Mutta Marx ei ollut kehoittanut kääntymään talonpoikien vaan proletaarien puoleen. Tästä epämukavuudesta päästään ainakin näennäisesti sillä, että pidetään ohjaket 'proletaarien', viime kädessä ammattimaisten kumousmiesten käsissä. Talonpojat toimivat tällöin ikäänkuin tykinruokana, marxilaisten johtaessa taistelua. Mutta Lenin tiesi yhtä hyvin kuin Marxkin, että maaorjuudesta vapautettu talonpoika janoaa päästä oman mökin haltijaksi ja viis veisaa sosialismista. Näinollen oli odotettavissa, että talonpoikien suuret joukot polkisivat jalkoihinsa marxilaiset johtajansa, jos nämä yrittäisivät riistää heidän vasta saamansa maan valtiolle. Tämän takaiskun ehkäisemiseksi ennakolta Lenin taktikoi seuraavasti.

Esiintyen laitakaupungin poikana hän matkustaa maaseudulle julistamaan: Te rengit ja piit ja peräkylän asukkaat, teitä kaikkia riistävät kirkonkylän suuret manttaalinomistajat. Kukistakaa nuo kulakit, niin tulette vapaiksi!

Voimme luonnehtia Leninin menettelyä 'hajoita ja hallitse'-taktiikaksi.

Rengit ja peräkyläläiset eivät tarvinneet kahta kehotusta käydäkseen kulak-

kien kimppuun. Alkaa todellinen noitavaino. Ketkä ovat kulakkeja? Maaseudun vähemmän köyhät, kirkonkylän kerma. Kerma siis kuoritaan pois. Pintaan nousee uusi, ohuempi kermakerros. Sekin kuoritaan pois. Vähitellen jäänee jäljelle vain kurrimaito, maaseudun Lumpenproletariat. Mutta Lenin ja Stalin eivät voi pysähtyä tähän. Pysyäkseen satulassa heidän on jatkettava hajoittamista. Voltaire on sanonut, että mikäli Jumalaa ei olisi, ihmisten olisi hänet keksittävä. Sama pätee nyt Piruun nähden. Varsinaisten kulakkien kuoltua heitä on keksittävä lisää. Pian kulakki on jokainen, joka jarruttaa maatalouden kollektivisointia. Yleensä lehmä on parempi lypsää kuin tappaa. Mutta Stalin näyttää empineen, riittäisikö kulakkien kohteluksi sittenkään pelkkä lypsäminen. Niinpä hän kertoi Churchillille vuonna 1942, että n. 10 miljoonaa kulakkaa likvidoitiin kollektivisoinnin alkuvuosina. Pari vuotta myöhemmin hän edelleen kertoi Churchillille taistelunsa talonpoikia vastaan olleen tuhoisampi ja hirvittävämpi kuin taistelu Stalingradista.

On selvää, että tällaisten tunnelmien valtiessa maatalouden tuotanto ei kehity parhaalla mahdollisella tavalla. Teollisuuden huimaavaan kasvuun verrattuna Neuvostoliiton maatalouden tila näyttää melko surkealta. Herää suorastaan epäily, että teollistaminen on rahoitettu riistämällä maataloutta, kulakkivainon toimesta sumuverhona. Tämä mahdollisuus nostaa esiin kysymyksen, kuka oikeastaan riistää ketä, kaupunkilainenko toista kaupunkilaista, vaiko kaikki kaupunkilaiset yhdessä maalaisia.

Kaipa maatalouden sosialisointi sentään on jo suoritettu loppuun. Kaikkea muuta. Se ei vielä oikeastaan ole päässyt alkuunkaan. Vallitsevana organisaatiotyyppinä on kolhoosi. Kolhoosi ei kuulu valtiolle vaan kollektiivisesti tilan jäsenille. Se on eräänlainen yksityinen osakeyhtiö.

Tehtaat sitävastoin kuuluvat valtiolle. Kumpi tyyppi edustaa huomispäivää, jää nähtäväksi.

Miksi Stalin ei toteuttanut maatalouden sosialisointia? Turha humanisuus ei ainakaan häntä kahlehtinut. Ehkä siksi, että joskaan venäläinen talonpoika ei ole pystynyt suoranaisesti vastahyökkäykseen, hän on turvautunut passiiviseen vastarintaan. Mikäli maatalouden täydellinen kollektivisointi lamauttaisi maataloustuotannon kokonaan, se merkitsisi nälänhätää myös kaupungin kasvavalle teollisuusväestölle. Kaupunkilaisten ravitseminen edellyttää siis tiettyjä melko raskaita ideologisia myönnytyksiä maalaisväestölle. Kollektiivitalan olemassaolo sinänsä, äsken kuvatussa muodossa, ei vielä ole näistä myönnytyksistä raskain. Vallankumouksesta on jo kulunut puoli vuosisataa, ja katso mikä pilkistää esiin kollektiivitalan siiven alta. Siellä näkyy poikanen, joka ei ole emonsa näköinen: puhdasta yksityistaloutta, kuten kanaparvi ja aidattu peltotilkku, joiden tuotteet omistaja saa itse markkinoida. Mitään vastaavia ilmiöitä ei esiinny kaupungissa. Tehtaassa ei viilarilla ole omaa ylimääräistä viilapenkkiä, jonka ääressä hän ruokautunnilla voisi työskennellä omaan laskuunsa.

Kannattaa muistaa, että Moskovassa hallitsijan vaihtuessa eläkkeelle siirretyistä usein sanotaan, että "hän teki suuria virheitä maatalouspolitiikassaan". Herää epäily, että toveri johtaja oli osoittanut liian suurta päättäväisyyttä yrittäessään proletarisoida venäläistä talonpoikaa. Epäily kohdistuu myös Leninin alkuperäisen 'hajoita ja hallitse'-taktiikan perusteisiin. Leninismi ei ole pystynyt poistamaan maaseudun ja kaupungin välistä vastakohtaa. Sosialismi näyttää juuttuneen kiinni talonpoikauskysymykseensä. Lenin perustelisi kulakkivainoan filosofisesti varmaankin väittämällä, että kirkonkylä on kaupunki pienoiskoossa. Marxin mielestä näin ei ole asia, vaan kaupunki, teollisuustalous, on laji sinänsä. Lenin on siis marxisti, josta voidaan vertauksellisesti sanoa, että hän mieluummin kulkee paita housujen päällä kuten venäläinen talonpoika konsanaan.

Edellä esitetystä saa helposti sen vaikutelman kuin Leninin ja Neuvostoliiton parodiointi olisi tämän kirjoituksen varsinainen tarkoitus. Nän ei kuitenkaan ole asia. Talonpoikauskysymyksen ratkominen ei ole Leninin päämäärä vaan kohta, josta hän lähtee liikkeelle. Hänen mahdolliset sisäpoliittiset tappionsa eivät välttämättä mitätöi hänen maailmanpoliittista merkitystään. Lenin ei halua todistaa

olevansa hyvä venäläinen vaan venäläisyydestään huolimatta hyvä marxilainen. Marxin opin mukaan historian käänteentekevät ratkaisut tapahtuvat Länsi-Euroopassa, joka tapauksessa kypsän kapitalismin piirissä. Leninille Lokakuun vallankumous merkisi alunperin vain läpimurtoa, jonka päämääränä oli Länsi-Euroopan valloittaminen sosialismille. Lenin jopa sanoi noina läpimurron päivinä, että mikäli emme saa vallankumousta nopeasti leviämään länteen, itse Lokakuun Vallankumouskin on ollut turha. Äiti Venäjä ei ole Leninille sosialismin emämaa, vaan *saltimbanco del anima mia*, kuten italialainen runoilija asian ilmaisi. Leninin ei kuitenkaan onnistunut myydä marxilaista kumousta takaisin Eurooppaan. Shaliapinin kerrotaan saaneen äänensä kuulumaan yli useamman sinfoniaorkesterin yhtäaikaisen soiton, mutta hänen maanmiehensä Leninin ääni hukkui länsieurooppalaisten yhtyeiden revisionistiseen meluun.

Edessä oli jälleen korpivaellus. Sisäpoliittiset juonittelut, teollisuuden luominen tyhjästä, talonpoikauskysymys ynnä muita vaikeita mutta marxismin kannalta toisarvoisia pulmia oli työntymässä esiin, kapitalismin Viimeisen Tuomion viiptyssä. Näin syntyi vähitellen Neuvostoliitto ja sen 'sosialistinen rakennustyö', niinkuin Mestarin Toisen Tulemisen viiptyssä aikanaan alkuseurakunnasta kasvoi kristillinen kirkko.

Olemme tähän asti tarkastelleet sekä Venäjää että Lanttä erillisinä maailmoina. Lenin kuitenkin on näkevinään niitä yhdistävän napanuoran, jolle hän antaa nimeksi Imperialismi ja Kolonialismi. Imperialismi edustaa kapitalismin mätänemisvaihetta, se kuuluu monopolikapitalismin lieveilmiöihin. Kapitalismin 'kypsyssä' taistelu markkinoista kiihtyy, leviten alikehittyneisiin maihin. Alikehittyneet maat muodostavat nyt uuden riistettyjen ryhmän. Lenin tarkoittaa imperialismi-teoriaansa tukemaan Marxin alkuperäistä riistoteoriaa: Lännessä työläisten riisto jatkuu kuten ennenkin, mutta sen lisäksi kapitalistit saavat päähänsä alkaa riistää myös alikehittyneitä kansoja. On luonnollista, että eri kapitalistimaiden kesken syntyy lihava riita saalistusalueista. Syntyy sarja imperialistisia sotia, mitkä eivät hitustakaan kevennä vaan raskauttavat siirtomaakansojen elämää. Ne tuntevat olevansa potkupallona pelissä, jossa ratkaistaan, minkä emämaan kapitalistit saavat oikeuden riistää niitä. Siirtomailta itseltään ei ole kysytty, haluavatko ne tulla riistetyiksi.

Emämaan proletaarit näkevät nyt oman kohtalonsa toistuvan hiukan uudessa muodossa. Tilanteen ironiaa lisää vielä se, että kapitalistiset vallanpitäjät lähettävät työläisiään sotilaina imperialistisiin valloitusotiinsa, joissa paraikaa luodaan puitteet laajennetulle riistolle. Nämä elämykset eivät voi olla tiivistymättä oivallukseksi, että siirtomaiden kansoille ja kapitalistimaiden työläisille on yhteinen vihollisensa kapitalistiluokassa. Tämä oivallus ei myöskään voi Leninin mielessä olla luomatta vakaumusta, että antikolonialistinen, siirtomaiden itsenäisyyden asiaa ajava ulkopolitiikka on sosialistisen valtion päätehtävä kapitalismin kukistamisessa. Näinollen Neuvostoliiton lienee viisainta alistaa sisäpoliittisetkin kysymyksensä tälle yhdelle suurelle maailmanpoliittiselle päämäärälle, kapitalismin kukistamiselle.

Imperialismi-teoria ei ole Leninin omaperäinen luomus, vaan hän saattoi nojata Hobsonin, Hilferdingin, Luxemburgin ynnä muiden ajatuksiin imperialismiin luonteesta. Meitä kiinnostaa tietää, missä määrin ideologisen painopisteen siirtäminen sisäpolitiikasta imperialismiin ongelmaan lujittaa tai heikentää Marxin aaterakennelmaa.

Tarkastelemme Leninin havaintoa, että kapitalistit pystyvät ostamaan puolelleen muutamia työläissieluja antamalla heille osan siirtomaakaupan tuottamista ylimääräisistä voitoista; näin syntyy 'työläisaristokratia', toteaa Lenin halveksiva ilme suupielessään. Tämä käsite on kokenut sievoisen metamorfofin sitten Leninin päivien.

Kuuluu historian ironiaan, että Leninin maanmiehet ovat tänä päivänä vaikeuksissa yrittäessään torjua Kiinan taholta singottua syytettä, jonka mukaan heidät muka on luettava – työläisaristokraateiksi. Venäläiset näyttävät lankaantuneen imperialismiin teoriaansa. Tarkastelemme tämän Maon väitteen eri puolia.

III Homo pekinensis

Antropologien löytöihin kuuluu esi-esiemme kalloja hyvin vanhoilta ajoilta. Ne on nimetty löytöpaikan mukaan. Muistamme Neanderthalin ihmisen, samoin Pekingin ihmisen, homo pekinensis. Latinistit taas käyttävät rahoja ja omaisuuksia tarkoittamaan sanaa pecunia. Muotoillen tätä sanaa vapaasti voimme sanoa homo pecuniensis tarkoittaessamme rahaa palvovaa ihmistä. Tänä päivänä elää eräs salaperäinen 'Pekingin ihminen', Mao Tse Tung, joka tuntee elämäntehtäväkseen länsimaisten rahanpalvojain hegemonian kukistamisen. Hän tunnustautuu Marxin ja Leninin työn jatkajaksi. Erikoisesti imperialismien teema on lähellä hänen sydäntään. Kellot soivat imperialisteille, sanoo Mao.

Päältäpäin katsoen saattaisi luulla, että Mao lypsää kuollutta lehmää, muistelee menneitä. Kuuluuhan kolonialismi toki menneisyyteen, punnan valtakautteen. Dollari ei halua siirtomaita, se haluaa vain käydä kauppaa. Ehkä Mao kuitenkin tietää tämän, päätellen siitä, että hän käyttää sanaa uus-kolonialismi puhuessaan tämän päivän maailmantilanteesta. Saattaa olla mielekästä väittää, että itsenäistyminen tekee klassillisista siirtomaista kauko-ohjattuja dollari- (tai rupla!) siirtomaita. Länsimaisten taloustieteen oppikirjojen rahateoriat eivät tosin tunne tällaista ilmiötä, mutta kerrankos sattuu, että oppikirjat kulkevat tapahtumista jäljessä.

Lenin on teoreettisessa mielessä hieman ristiriitainen henkilö. Olemme luonnehtineet häntä laitakaupungin pojaksi, joka esiintyy paita housujen päällä kiihottaakseen köyhät talonpojat käymään varakkaampien kimppuun. Ulkopoliittiselta kannalta taas voisimme kuvata hänet maalaispojaksi, joka survoo paidan housuihinsa yrittäen käydä proletaarista joka vihaa kapitalisteja. Koska hän ei oikein tiedä, kummanko näistä persoonista tuntisi omakseen, hän on piirtänyt lippuunsa sekä sirpin että vasaran. Hän tarjoaa vallankumousta porvareille alhaalta, talonpojille ylhäältä käsin.

Mao puolestaan on eheämpi. Hän tuntee sirppinsä halveksivan vasaraa, tuota 'työläisarikraattia', joka yrittää esiintyä historian rodeo-näytöksen sankarina, vaikka sen paikka olisi katsomossa. Mao tarjoaa vallankumousta vain alhaalta käsin. Hänen lipussaan on pelkkä sirppi, kun taas Marxin lipussa oli pelkkä vasara. Mao on peräkylän poika, joka haluaa nostaa koko maaseudun sotaan yhteistä vihollista, kaupunkia vastaan. (Saattaa olla, että Maokaan ei ole vielä rohjennut pelkistää asetelmaansa loppuun saakka, mutta teoreettisista syistä teemme sen siinä tapauksessa hänen puolestaan.)

Mitä tällöin tarkoitetaan 'maaseudulla' ja vastaavasti 'kaupungilla'? Sanottakoon ensiksi, että näitä sanoja ei tässä käytetä tavanomaisessa merkityksessä, jossa esimerkiksi Lontoo on kaupunki. Maon kielenkäytössä koko Englanti, tai teollistunut osa Eurooppaa, koko teollistunut osa maapalloa muodostaa kaupungin. Etelä-Amerikka, suurin osa Afrikkaa ja myös Aasiaa muodostavat maaseudun. Sanojen perinteellinen merkitys lienee tässä yhteydessä syytä unohtaa, epäselvyyden välttämiseksi. Karkeasti voitaneen sanoa, että kansantulo henkeä kohti ratkaisee, kuuluuko jokin valtio Maon maaseutuun vaike kaupunkiin. Sattuu niin, että teollistuneet maat ovat yleensä vauraampia kuin maatalousmaat.

Maaseudun ja kaupungin välillä vallitsee sovittamaton ja syvenevä ristiriita, toteaa Mao.

Kunkin valtion sisällä, samoin kuin kummankin blokin sisällä vallinne, joskaan ei aivan sula sopu, niin ainakin vähemmän antagonistinen ristiriita kuin maaseudun ja kaupungin välillä.

Miten maaseudun ja kaupungin välisen ristiriidan sovittamattomuus ilmenee, paitsi elintasojen erona? Se ilmenee imperialismina ja kauko-ohjattuna kolonialismina, lyhyesti sanoen riistona jota kaupunki harrastaa maaseutuun nähden. Näin meidän täytyy päätellä Maon ajattelevan. Voimme todeta Maon pysyneen viimeiseen saakka uskollisena Marxin asetelmalle, jonka mukaan ihmiskunta jakautuu elinehtojensa perusteella yhä selvemmin kahteen antagonistiseen luokkaan A ja B. Mutta uskollisuudestaan hän on maksanut kalliisti.

A ei ole enää proletaari vaan maalainen, eikä B porvari vaan kaupunkilainen. Marxin ajatuksissa olisi proletaarista maalaiseen varmaanakin matkaa pitemmälti kuin täältä Tipperaryyn. Proletaari kantoi edistyksen lippua, perittyään sen porvarilta. Maalaisuus edusti taakse jäänyttä elämää. Riisto oli jotain, mikä pirullisella tavalla sitoi proletaarin ja porvarin kohtalon. Mitä mieltä voi olla käsitteestä riisto, jos sillä ei ilmaistakaan proletaarin ja porvarin, vaan 'maalaisen' ja 'kaupunkilaisen' välistä suhdetta? Eikö Mao ole tässä häpäissyt mestarinsa?

Olen taipuvainen puolustamaan Mao Tse Tungia tässä kysymyksessä. Asetaahan Marx tilanteen siten, että edistyksen lippua kantaa sorrettu luokka. Edelleen sorrettu asema näkyy muun muassa köyhyytenä ja nöyryytenä. Takapajuiset eli kehitysmaat, Maon maalaiset, tuntevat tänä päivänä kipeästi köyhyytensä ja nöyryytensä, kapinoiden sitä vastaan. 'Siispä' – ne ovat tämän päivän sorrettuja ja riistettyjä – ja vielä edistyksen lipun kantajia, jos vain edistys määritellään sopivasti.

Kuinka maolainen, uus-marxilainen riistosuhde syntyy? Maailmankaupan tuloksena. Jo Lenin oli kytkenyt työläisaristokratian ilmiön ja imperialismiin toisiinsa. Mutta hän luuli voivansa käyttää tätä argumenttia tukemaan Marxin alkuperäistä riistoaikajustusta, ikäänkuin ne olisivat komplementteja. Maolle ne ovat lähinnä konkurrentteja. Joka tapauksessa imperialismi-teoria pyrkii kumoamaan ja korvaamaan Marxin alkuperäisen riistoteorian, milloin Lännen työläisten vaurastuminen nähdään siirtomaiden riiston seuraamuksena: silloinhan Lännen työläisetkin ovat riistäjiä, länsimaisen yhteiskunnan sisäinen kuilu täytetään sopimalla yhteisistä riisto-operaatioista siirtomaissa. Revisionistinen kompromissi Lännessä voimistaa riistoa Idässä. Onko tällainen Maon suulla esitetty syyte tosi? Epäilen sitä eräässä mielessä, mutta kannatan taas toisessa mielessä.

'Keynesiläinen vallankumous', jota on jatkunut jo kolmisenkymmentä vuotta, on keinojen etsimistä kotimaisen täystyöllisyyden ja kansantulon kasvun turvaamiseksi k o t i m a i s i n k e i n o i n. Lisäksi on YK:n puitteissa ja myös yksityisten länsimaisten valtioiden aloitteesta järjestetty melkoinen määrä kehitysapua alikehittyneille maille. Nämä seikat kumoavat melkoisen osan Maon riisto-syytöksistä. En pidä loppuun asti perusteltuna väitettä, jonka mukaan Takapajulan riistäminen lihottaa Lännen työläisenkin. Sitäpaitsi Idän väestön nopeasta kasvusta tuskin voi syyttää Lännen harjoittamaa riistoa – ja kuitenkin se suuresti edesauttaa köyhyyden ja nälän jatkumista Idässä. Tässä kohden tieni siis erkanee Maon tiestä, ikävöin Pekingistä takaisin Sohoon, tutkimaan Marxin premissejä.

Jos Marxin luokkataistelun rooleja muutetaan siten kuin Mao on tehnyt, eli korvataan proletaari ja porvari 'maalaisella' ja 'kaupunkilaisella', niin millaista muutosta riiston luonteesta tämä perspektiivinen vaihdos enteilee? Mao saattaa luulla, että riisto yhä on jotain sellaista, että rikas vie leivän köyhän suusta. Mutta riisto onkin se ihme, jossa rikkaan a n t a m a leipä muuttuu kiveksi. Takapajulan aggressioita ei nostata se mitä rikkaat maat heiltä ottavat, vaan se mitä ne antavat ja suorastaan tyrkyttävät, nimittäin tietty porvarillis-proletaarinen, sannottakoon kaupunkilainen i d e o l o g i a. Turhasta juhlallisuudestaan riisuttuna tämä ideologia sanoo, että jonkin ihmisen tai kansan arvo on mitattavissa elintasoa mittapuuna käyttäen. (Jos näin ajatellaan, köyhyys helposti tunnetaan häpeänä ja rikas, vaan ei rikkaus, nostattaa antipatiamme. Antipatiamme ei muutu sympatiaksi vaikka rikas muuttuisikin ottajasta eli riistäjästä antajaksi.) Tässä suhteessa venäläisetkin ovat nopeasti kaupunkilaistumassa, niin kuin kiinalaiset ovat jo jonkin aikaa julistaneet.

Luokkasodan lopettaminen on vapautumista mainitusta ideologiasta. Tuntuu todennäköiseltä, että tämä edellyttää naturalistis-monistisen katsomuksen hylkäämistä, mikä katsomus istuu marxisteissa yhtä lujassa kuin perisynti meissä muissa. Marxille ideologia kuuluu ylärakenteeseen, on jotain sekundääristä. Kenties tässä on hänen 'primäärinen' virheensä. Korjattaessa tätä virhettä marxilais-maolainen edistysoppi joutuu kriisitilaan. 'Köyhä ja sorrettu' uhkaa menettää gloriansa ja puhtaan omantuntonsa.

I SARJA

Tämä on runo ammutuista unista ,
ja sotamiehistä jotka raikasivat puut.
Tämä on runo siitä yöstä kun maa oli valkea.
Tämä on runo jokaisesta meistä.
Tämä on valituslaulu
kuivettuneista katseista,
tienrakentajista
ja ministerin tyttäristä.

Kuulkaa!
Tämä on ylistyslaulu tuomiorovastin
kuustoistavuotiaasta tyttärestä.
Tämä on puolustuspuhe
äidille joka kuoli lapsettomana.
Tämä on miehen valituslaulu.
Tämä on miehen tunnustus.
Kuulkaa:
mies on palannut kaukaisista maista
ja löytänyt aviovuoteen tyhjänä.
Kuulkaa!
Mies matkusti kymmenen vuotta,
ja yöt olivat valkeat kun hän palasi.
Kuulkaa!
Suru on yhteinen ja häpeä.

II SARJA

Tämä runo unista jotka ovat lihaa.
Tämä on runo unista
jotka eivät paenneet vuoteesta.
Tämä on huuto:
aivoissa kiertävä.
Tämän on kokenut jokainen:
tämä on neitseellinen ja puhdas uni.
Tämä uni on eletävä,
ja sen jokainen nainen elää.
Tämä uni on vaeltamassa jokaisella tiellä:
se on sotamiesten silmissä kun he palaavat
poltettuihin kyliin.

Kuulkaa!
Huuto on ehtinyt kyliin.
Kuulkaa!
Tätä päivää on kasvatettu
kymmenen vuotta.
Tämä päivä on soluina miehessä,
ja tänä päivänä lehtii puut.
Kuulkaa!
Uni on kuollut pimeänpelkoon.
Kymmenen vuotta on unen kuolema.
Kuulkaa!

NIIN TAPAHTUKOON

niin oli
meille kaikille luvattu
kauppiaat toreilla näyttelivät tavaroitaan
Moskovassa
Lontoossa
Pariisissa
Tukholmassa
mutta isäni löysi kesantopellosta keihäänkärjen
minä olen isäni poika

join suomalaista viinaa
(opettaja puhui raittiudesta)
muistin puusepän poikaa

kolme puusepän poikaa tapettiin
isänmaan nimeen
(1918–1944)

kuvani riippuu lyhtypylväissä
pyrin eduskuntaan
minulla on paljon aatteita
(en voi sanoa hänen nimeään
joka rahottaa mainontaa)
korvaan hänelle myöhemmin

myönnän:
elämäni täyttyy
askel askeleelta lähestyn istuinta
joka on pehmeämpi
kuin se vuode
mikä oli isälläni häilyönä

RAUHAN ASEET JA ASENTEET

Veikko Wilenius

Kysymys yksilön suhteesta yhteisöön on niitä aikamme keskeisiä ongelmia, joka heijastuu toistuvasti kulttuuripoliittisissa keskusteluissa. Vuosikymmenen ylioppilaspoliitiikan suuren cloun, sadankomitealaisuuden aikaansaama häly, sekä pasifismin osuus väittelyiden nostattajana ovat osoituksena tästä.

Pasifistien väitteet ja perustelut aatteensa puolesta voidaan ehkä jakaa kahdeksi seuraavaksi ryhmäksi: Niihin, joihin kuuluvat kauhistelu edellisten sotien raakuuksista sekä toteamus maanpuolustusajattelun ristiriidasta elämän säilyttämisen kanssa. Toiseen ryhmään lukisin kasvatuskysymyksen. Nykyisessä meto-

routuman, mikä kärjistyneenä esiintyy armeijassa ja mikä aiheuttaa totaalisia sotia yksilön toimiessa vain tahdottomana välikappaleena.

Edelliseen ryhmään kuuluvien teesien voimakkaan julistuksen löytää Timo K. Mukan viimeisestä teoksesta 'Täältä jostakin': "... opetetaan alokkaat unohdamaan se mitä heille aikaisemmin opetettiin kaikesta, mikä liittyi elämään ja sen säilyttämiseen: Käyttäytyminen, lähimmäisenrakkaus, ystävyyden harrastaminen, uskonto ja sen harjoittaminen... seinässä lukee mustin kirjaimin: Älä milloinkaan vahingossakaan suuntaa asetta muuta ihmistä kuin vihollista kohti... aluetta kiertää panssariverkkoaita ja portilla seisoo vartiomies rynnäkkökivääri selänsään..."

Yhteisön normeille on tavanomaista tietyssä määrin tähdätä jäsentensä elämän säilyttämiseen. Esimerkki yhteisöstä, joka ei tähän pyrkinyt, on Kolmannen Valtakunnan keskitysleiri. Yhteisö, joka pyrkii tähän ainoastaan välillisesti on armeija, joka pyrkii tähän elämää tuhoamalla. Tämä on tietyllä tavalla tarkoituksenmukaista: tuhotaan elämää, jotta suurempi määrä elämää pelastettaisiin tuholta, ainakin mahdollisesti kulttuurilliselta tuholta. Tämä on myös se ideologinen perustelu, jolla kansallisten armeijoiden olemassaoloa puolustetaan. Pasifistit väittävät kuitenkin, että käytännössä armeijan funktio rajoittuu pelkästään tähän tuskin koskaan. Tavallisimmin se on välineenä pyrittäessä päämääriin, jotka eivät sovellu yhteen elämän säilyttämis-prinsiipin kanssa, kuten kansallinen ekspansio ja itsetehostus.

Yhtä tavallinen on myös heidän toteamuksensa, että vuosisatamme maailmasotien kaaos, tuho ja teurastus todisti, ettei ihmiskunta ollut onnistunut löytämään oikeita keinoja jäsentensä suojelemiseksi. Koska armeijat eivät olleet onnistuneet siinä ainoassa tarkoituksessa, mikä suo niille elämisen oikeutuksen, on ne romutettava. Ihmishenki yksin on korvaamaton! Toisin sanoen: Älä milloinkaan vahingossakaan suuntaa asetta ihmistä kohti!

Edelliset perustelut kuullessaan ei hevin voi olla vakuuttumatta niiden oikeutuksesta. Herää kuitenkin kysymys, onko vaatimus elämän ehdottomasta kunnioittamisesta aina ja kaikissa tilanteissa vain seuraus porvarillisen eurooppalaisen kulttuurin uskosta järjen mahtiin ja ihmisen itseriittävyYTEEN. Samasta uskosta johon perustuu teoria, että ihmiskunnan parantajan (esim. Pekka Kuusi) on vain ensin laskettava, mikä on edullisinta ihmiselle ja sitten ilmoitettava tulos heille, jolloin optimimäärä onnea on taattu! Tämä kansantajuistettu utilitaristinen filosofia, edistysusko ja järkioptimismi on massatiedotusvälineillä levittäytynyt laajojen kansalaispiirien omaisuudeksi ja sillä on vahva asema nykyisen yhteiskunnan tukipylväänä. Pidetään itsestään selvänä kunnon kansalaisen vaativan kohtuullista ja keskinkertaista määrää taloudellista turvallisuutta ja hyvinvointia sekä henkilökohtaista menestystä. Kukaan ei epäile, etteikö vain rötelöitsijä tai mielipuolet kieltäytyisi hyväksymästä tätä luetteloa terveistä ihmiseduista. Tämän ajattelun omaksuneet ihmisystävät (kuten pasifistit) ova sokeita ilmeisesti erään inhimillisen edun suhteen, koska se ei sovi yhteen sen heidän piirtämänsä ihmiskuvan kanssa, jonka mukaan hän on järkevä olento. Eikö ihmistä usein houkuttele vahva tarve osoittaa, ettei hän ole mikään hyötyautomaatti tai muutoin järkevä olento, joka ei ota tarpeetonta riskiä? Pari vuosikymmentä sitten valtavat kannattajajoukot piivät lippua korkealla kansanjohtajan edessä, joka juuri järkevyyden heitti tiehensä. Jospa ihminen tarvitseekin yksinomaan itsenäistä tahtoa, olipa se näennäistä tai ei, mitä se sitten maksaakin ja mihin se hänet johtaakin? Mahdollisuus osoittaa olevansa vapaa olento käyttää voimakkaasti häntä välillä houkuttelevan. Edellä esitettyjä kysymyksiä käsittelee G. H. von Wright terävästi teoksessaan 'Ajatus ja julistus'. Se että luottamus ihmisjärjen kaikkivoipaisuuteen ei tulevaisuutta silmälläpitäen voi olla vaaratonta, on usein esitetty väite, mikä erityisesti pasifismista keskusteltaessa olisi syytä aina ottaa esille.

Toisen vakavan kulttuuripiirissämme tehdyn virheen rauhanpuolustajat näkevät kasvatustietämässämme, jossa tavanomaisesti tähdätään ehdottomaan kuuliaisuuteen auktoriteetteja kohtaan.

Periaate lapsen kasvattamisesta tottelemaan joutuu outoon valoon tarkastel-

taessa rikoksia, joita yksilöä että yhteisöä vastaan historian aikana on tehty. Vaikka kapinalliset paljon pahaa ovat aikaan saaneetkin, ei se kuitenkaan vedä vertoja määrällisesti eikä hirvittävydessä niille tuhotöille, joita tottelemisen nimissä on tehty. Tämän ajatuksen on useissa eri yhteyksissä viime aikoina esittänyt englantilainen fyysikko ja kirjailija C. P. Snow.

Kun muutama vuosikymmen sitten koneellista massatuotantoa ryhdyttiin soveltamaan ihmisruumiiden tuotantoon rodunjalostuksen nimissä, yhteisön parhaaksi, esitettiin väite, ettei yksilöllä kulttuurissamme ole mahdollisuutta eli sopivaa tapaa kieltäytyä tottelemasta käskyä, jonka hän kokee vääräksi Sotilaskasvatuksen päämääriin viitaten on tällä perusteella usein väitetty armeijan olemassaolo yhteiskunnassa vaaralliseksi. Mainitun kasvatuksen nimenomaisena päämääränä on opettaa sopeutumaan sokeaan tottelevaisuuteen eli ainoastaan arvostelemaan annettuja käskyjä sikäli kuin ne ylittävät esimiehen käskyvallan, mitä ei juuri rajoita kuin alaisen henki, ruumiillinen koskemattomuus ja niukkasisäلتöiset, väljästi tulkittavat ohjesäännöt. Sotavaen rikoslain uudistamisen yhteydessä käydyssä keskustelussa puolustuslaitoksemme lakiasiantuntija totesi, että hänen mielestään käsitys, jonka mukaan esimiehen pitäisi käskyä antaessaan myös joissakin tapauksissa selittää minkä vuoksi käsketyllä tavalla on meneteltävä, on väärä ja saattaa olla suorastaan turmiollinen. Sotilaallisella kurilla hän sanoi pyrittävän siihen, "että yksityisistä sotilaista koostuva joukko toimii kitkattomasti, että sen jokainen osanen, jokainen yksityinen mies, menettelee käsketyllä tavalla".

Kysymys ei olisi niinkään vakava, mikäli edellisestä olisi seurauksena ainoastaan joidenkin taiteilijoiden 8–11 kuukautta kestävä sielullinen tuskatila. On kuitenkin muistettava jokaisen yksilön olevan 20 ikävuoden tienoilla vielä suhteellisen altis vaikutteille; voimakas, koettuja keinoja käyttävä tiukka kasvatusta ei koskaan voi olla vaikutteita jättämättä.

Pelottavaa on myös huomata kuinka vastuu esimerkiksi natsien tekemistä tihutöistä syydetään päätöksellä muutamien kansanjohtajien ja heihin läheisessä alistussuhteessa olleiden henkilöiden kannettavaksi mahtavasti lavastetuissa tragedioomissa oikeudenkäynneissä ja annetaan valhekuva oikeuden voitosta, jotta ikävät kysymykset eivät jäisi vaivaamaan mieltä. Runsaasti ajattelemisen aiheutta pitäisi edelleen antaa oivallus, että juuri siviilisaatio on todellisen barbarian perusedellytys.

G. H. von Wright mainitsee ('Ajatus ja julistus'), ettei "mikään sovittava piirre lievennä sivilisoituneen pahuutta ja julmuutta niin kuin joskus primitiivisen ihmisen. Sivilisoitunut ei voi tuntea villi-ihmisen pyhää raivoa, koska "pyhä" on kauan sitten karkotettu hänen valistuneesta maailmastaan tyhjäänpäiväisenä taikauskona. Hän ei kiduta uhriensa ruumista pelastaakseen hänen sielunsa kuten kerran inkvisitio. Kun hän raivoaa, pahat henget ovat irti. Hänen julmuutensa on sydämetöntä ja laskelmoivaa. Ja ainoa tyydytys jonka hän saa kanssaihmistensä kärsimyksistä on sadistin perverssi nautinto." Voidaan ehkä todeta, että ihmisen on hämmennänyt hänen ympäröivästä olevaisesta saamansa empiirisen tiedon määrä niin, ettei hän enää näe selvästi omaa kuvaansa, vaan on hairahtunut uskomaan omaan itseriittävyyteensä. Hajoamisprosessi on kohdannut hänen arvostelmiaan hyvistä ja pahasta.

Olivatpa kansojen välisten konfliktien syyt ja seuraukset mitkä tahansa, jäävät ne tärkeiksi ja ajankohtaisiksi keskustelunaiheiksi vielä kauan aikaa. Osoitettuna pitäisin Jaakko Blombergin huomautusta (Ylioppilaslehti 4. 10. 63) että katastrofaalisinta nykyisessä tilanteessa on se, "kun kukaan ei tee mitään ja kaikki odottavat". Tähän voisi vielä lisätä, että liian harva viitsii asiasta edes keskustella.

Rintamajako rauhanatteen kannattajat, perinteelliset nationalistit, ei ole ollut vältettävissä, vaikka se pyritäänkin molemmilta puolilta kiistämään. Vastakohtaisuus on ymmärrettävä, koska kumpaakin aatetta voidaan luonnehtia uskonnolliseksi, tiettyyn universaalisuuteen pyrkimykseen vuoksi. Voidaan ehkä sanoa pasifistien jumalaa totisemmaksi, heidän vaatiessaan universaalisuutta vapaaehtoisen alistumisen kautta.

DOGMAATTISIA VÄITTEITÄ

YKSIÖSTÄ,

TIETEESTÄ

JA YHTEISKUNNASTA

Jaakko Blomberg

Yhteiskuntatieteen tehtävänä on etsiä sosiaalisten instituutioiden tarkoitattamattomia, haitallisia seurauksia. Sen tehtävänä ei ole kertoa, mitä tapahtumaan, vaan kertoa, mitä tapahtuu, jos tehdään niin tai näin. Kysymys voidaan pelkistää: mitä seuraa eri vaihtoehtoista. Käytän esimerkkiä. Marxisin ja kommunismin piirissä suoritettavan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perusasetelma esitetään usein: mitä tulee tapahtumaan. Käsittääkseni sosialismi ei lähesty meitä tulevaisuudesta ilman tiettyjä ehtoja. Voisi sanoa, että ei ole järkevää tutkia sosialismin tulemistä, vaan sitä, mitkä toimenpiteet edistävät sosialismin tulemistä. Samoin voidaan sanoa, että tietyissä maissa, kuten Suomessa, sosialismi on verraten vähäistä harjoitetun politiikan vuoksi, ei varhaisen historiallisen kehitysvaiheen vuoksi.

Sanottiin, että yhteiskuntatieteen tehtävänä on tutkia, mitä seuraa eri vaihtoehtoista. Saman voi hieman kehittäen lausua toisinkin. Tehtävänä ei ole niinkään ennustaa tulevaa kehitystä, kuin paljastaa ja tutkia niitä vaikeuksia, jotka ovat yhteiskunnallisen toiminnan tiellä. Tutkia miksi yhteiskunnallisen toiminnan seuraukset eivät ole samoja kuin toiminnan tiedoiset ja tarkoitetut päämäärät.

Keskustelussa yhteiskuntatieteiden tehtävästä on kannatettu pääasiassa kahden tyyppisiä teorioita. Käytän niistä nimitystä psykologismi ja institutionalismi. Psykologismilla tarkoitetaan ajatusta, että historiallisen kehityksen samoin kuin yhteiskunnan lait ja säännönmukaisuudet voidaan ennustaa tai selittää ihmisluonnon lakien avulla, erityisesti ihmisluontoon sisältyvän eteenpäin pyrkimisen avulla. Institutionalismilla puolestaan tarkoitetaan ajatusta, että yhteiskunnan ilmiöitä ei koskaan voi selittää yksinomaan toiminnan motiivien avulla. Psykologismi rajoittuu tutkimaan ihmisten tarpeita ja haluja. Yhteiskuntatieteen kannalta kysymyksen on todella rajoittumisesta. Tietyn tarpeen tyydyttämiseen pyrkivä tai tiettyjä päämääriä tavoitteeksi ottava toiminta luo aina seurauksia, joita ei voi johtaa tarkoitetusta päämäärästä, ei myöskään kenenkään muun tarkoitetusta toiminnasta. Tämän tietää jo arkikokemuksesta. Tarkoitattamattomat seuraukset ovat psykologismin kannalta vailla selitystä. Institutionalismin mukaan inhimilliset teot voidaan lausua institutionaalisen muutoksen avulla.

Erityisen jännittävää yhteiskuntatieteen kannalta on sellainen sosiaalinen käyttäytyminen, mikä ei ole tarkoitettu tai tietoista tai muuten seurausta tietoisesta valinnasta, vaan mikä niin sanoaksemme johtuu siitä sosiaalisesta tilanteesta, jossa käyttäytyminen tapahtuu. Tällainen käyttäytyminen voidaan selittää "kokonaan" vallitsevien instituutioiden avulla. Itävaltalais-englantilainen tieteen filosofi Karl R. Popper, jonka ajatuksia esitys enemmän tai vähemmän tarkasti noudattaa, lausuu, että yhteiskuntatieteen päätehtävä on analysoida "tarkoituksellisten tekojen tarkoitattamattomia sosiaalisia seurauksia". Pelkistään voidaan sama lausua myös näin: analysoida sosiaalista käyttäytymistä, joka ei ole tarkoitettua ja tietoisesti suuntautunutta.

Vaikka tarkoitattamattomat seuraukset voidaan jossakin mielessä panna saman tekijän niskoille kuin tarkoitettutkin seuraukset, on ne kuitenkin sopivinta pitää erillään. Niiden aikaansaamiseen ovat saattaneet vaikuttaa aivan yhtä paljon se sosiaalinen ympäristö ja olosuhteet, joissa tarkoituksellinen toiminta aloitettiin. Näitä olosuhteita nimitetään instituutioiksi. Esimerkin instituutiosta tar-

joavat äänestysmenettely, oikeuskansleri, virkamiehen virassapysymisoikeus jne. Näin ollen tieteen rooliin kuuluu etsiä sosiaalisten instituutioiden tarkoittamattomia seurauksia. Haitalliset seuraukset kiinnostavat meitä luonnollisesti enemmän mutta palaan siihen vielä myöhemmin. Vielä kuitenkin yksi huomautus tässä yhteydessä. Tieteen tehtävä ei ole niinkään osoittaa mitä voidaan tehdä kuin tutkia mitä ei voida tehdä. Tieteen on siis osoitettava mitkä mahdollisuudet on suljettava pois. Jäljelle jäävä sisältää mahdolliset toimintavaihtoehdot.

On selvää, että tiede on ihmisen tekemää, mutta paljon vaikeampaa on sanoa, mitä erikoista ja nimenomaista tiedettä harjoittavalta ihmiseltä, yksilöltä odotetaan. Yleisesti ottaen tiedemiehelle asetetaan kai kahdenlaisia odotuksia. 1. Häneltä odotetaan tietoa. 2. Hänen odotetaan olevan objektiivinen eli noudattavan objektiivisuutta. Edellistä käsiteltiin yllä. Tarkastelen nyt jälkimmäistä odotusta. Esityksen virikkeet tulevat varmimmin Popperilta, ruotsalaiselta Gunnar Myrdalilta ja saksalaiselta Karl Mannheimilta.

Objektiivisuuden ongelma yhteiskunnan kannalta sisältyy siihen mahdollisuuteen, että yhteiskuntatieteilijä esittää tosiasiaväitteitä, jotka osaksi perustuvat tai johtuvat hänen omista arvoarvostuksistaan ja jotka sitten saattaisivat saada kokonaan toisen muodon jos tutkijana olisi toinen henkilö. Arvoratkaisujen tekeminen ei yleensä yhteiskunnallisissa kysymyksissä katsota kuuluvan tiedemiehille.

Nyt voidaan kuitenkin väittää, että pitkän päälle sellainen tiedemies osoittautuu kovin hyödyttömäksi ja epäkiintoiseksi, joka pysyvästi jättää esittämättä tutkimustulokset, joka perustuvat tai johtuvat hänen omista arvostuksistaan. Tämä on erityisen ilmeistä yhteiskuntatieteiden kohdalla.

Objektiivisuuden ongelma olisikin nähtävä toisella lailla. Lähinnä on kysymys siitä, millä ehdoilla yhteiskuntatieteilijät voisivat esittää paljon omia arvostuksiaan, ilman että siitä seuraa asiaankuulumattomia vaikeuksia. Kysymys on siitä, mitä tiedemiehen pitää sanoa. Vaikka tämä ongelma ei ole millään tavalla erityisen vaikea, se tuottaa kuitenkin jatkuvasti hämmennystä. Hämmennyksen hälventämiseksi yritän muotoilla joitakin systemaattisia ja kärjistettyjä ajatuksia.

Arvoratkaisut tai moraaliset päätökset ja tuomiot käsitetään yleensä arkipäiväisesti intuitiivisiksi, tunneperäisiksi ja irratiivisiksi asioiksi. Toinen, varsinkin etiiikan tutkijoiden omaksuma katsomus korostaa päin vastoin arvoratkaisujen rationaalista puolta. Näiden katsomusten selväpiirteinen ero voidaan ehkä lausua seuraavasti. Kansanomaisen katsomuksen mukaan arvoratkaisu on enemmän tunne- tai persoonallisuus-reaktio kuin mikään ratkaisu. Se ei ole varsinaisesti vaihtoehtovalinta, vaan persoonallisten mieltymysten ja pitämisten, so. tunteiden julkilausumista.

Teoreettisen katsomuksen mukaan arvostuksen omaksuminen on enemmän arvovalinta ja paino on sanalla valinta. Valintatilanteelle on olennaista vaihtoehtojen olemassaolon tunnustaminen ja käsittäminen. Juuri vaihtoehtojen käsittäminen ja valinnan oivaltaminen on se rationaalinen elementti, joka tekee arvoratkaisusta aidon ratkaisun ja joka sallii myös teoreettisen lähestymisen. En tarkoita, että jokamiesten ja tiedemiesten tekemät ratkaisut eivät voisi joskus saada päinvastaistakin luonnetta. Olennaista tässä jaossa on että ne, jotka vaativat tiedemiehiä pidättymään esittämästä arvostuksistaan (tai vaativat esittämään niitä ilman ehtoja) yleensä lähtevät arvoratkaisun käsitteestä, joka vastaa kansanomaista käsitettä. Toisen teoreettiseksi kutsumani ja siis valintaan perustuvan arvostuskäsitteen mahdollisuus jää usein huomaamatta.

Lähden siitä, että tiedemiehen ei suinkaan tule kaihtaa omien arvostustensa sisällyttämistä tutkimustuloksiinsa ja raporteihinsa. Mutta arvostusten päästämiseksi tutkimustuloksiin on asetettava yksi ehto. Se on seuraava. Silloin kun jokin johtopäätös riippuu arvostuksista, on arvostukset tehtävä julkisiksi, mieluummin samassa yhteydessä. Tähän ehtoon voidaan tehdä kaksi täsmennystä.

Yhteiskuntatieteissä on arvostusten sisällyttäminen tutkimustuloksiin sangen yleistä. Arvoratkaisujen julkistaminen ei sen vuoksi juuri voi tapahtua liian usein. Voi suorastaan sanoa, että tutkijan on säännönmukaisesti tehtävä selväksi arvo-
lähtökohtansa.

Kuitenkin ehkä tärkeämpää kuin arvostusten julkistaminen on se, että arvostustilanne tulee selvästi esitettyä: Kaikki arvovalinnan vaihtoehdot, valinnaiset arvotarkaisut on lausuttava julki. Vain siten tulee arvostusten sisältyminen johtopäätöksiin tajuttavaksi ja mielekkääksi. Lisää kärjistäen voi sanoa, että paljon tärkeämpiä kuin omat arvostukset, ovat vaihtoehtoiset arvotarkaisut. Tutkijan pitäisi esittää vaihtoehtoisten arvotarkaisujen lisäksi myös, mitä seuraisi siitä, että ne valittaisiin lähtökohdiksi.

Ottakaamme esimerkki. Taloustieteilijä analysoi suomalaista talousjärjestelmää. Hän on sosialisti, so. hän uskoo, että tuotannon välineiden sosialisointi on ainoa oikea yhteiskunnan kehittymismahdollisuus. Hän tulee tutkimuksessaan tulokseen, että tiettyjen tuotannon osien tiukempi kontrolli valtion taholta on mahdollista ja edullista. Nyt ei ole kiinnostavaa, että hän on sosialisti ja tulee johtopäätökseen, että vähittäinen sosialisointi on mahdollista ja edullista. Paljon tärkeämpää on se, että hänen pitäisi yrittää osoittaa, mitkä ovat sosialisoinnin vaihtoehdot ja tarkemmin, minkälaisia mahdollisia johtopäätöksiä seuraa muista ei-socialistisista lähtökohdista. Vain tällöin tulee selväksi yhteiskunnan sen hetkisen rakenteen kehittymismahdollisuudet. Tällainen tilanteen hahmottaminen on vasta "todellista" yhteiskunnallista tietoa.

Yleisesti ottaen katson, että esittämäni vaatimus ei ole ainoastaan välttämätön vaan myös riittävä ehto sille, että tutkija voi esittää omia käsityksiään siitä, mitä pitäisi tehdä tai mikä on oikein. Joka tapauksessa arvostuksia ei tule tietessä kaihtaa: ne tekevät tieteestä mielenkiintoisen.

Demokratia luo institutionaalisen kehyksen poliittisten instituutioiden uudistamiselle, esittää Popper. Yleisesti ottaen politiikassa on kysymys juuri instituutioista, esim. eduskunnasta, verotuksesta, asevelvollisuudesta jne. Saattaa olla, että tällainen näkemys ei sovellu jokaiseen poliittiseen päiväkohtaiseen tilanteeseen. On esim. vaikeata nähdä, millä tavoin on kysymys instituutiosta kun valitaan presidenttiä. Se on henkilökysymys. Mutta henkilö valitaan virkaan, joka on instituutio. Demokratian kannalta on paljon tärkeämpää, minkälainen presidentinvirka on instituutiona, ts. mitä oikeuksia ja velvollisuuksia presidentillä on. Popper väittää, että kaikki pitkän tähtäimen politiikka on institutionaalista. Se pyrkii luomaan ja kehittämään instituutioita, jotka ovat tarkoituksenmukaisia, tehokkaita, yksinkertaisia jne. Luullakseni tästä näkemyksestä ei olla kovin eri mieltä.

Seuraava askel (Popperin ajatusten esittelyssä) on väittää, että tärkein poliittinen funktio eli tehtävä on varautua vaikeuksiin. Pitkän tähtäimen politiikka on institutionaalista, koska se pyrkii kehittämään instituutioita, jotka auttavat välttymään tietyiltä vaikeuksilta. Tarkoitan kahden tyyppisiä vaikeuksia. Ensiksi, vapaudesta aiheutuvia vaikeuksia. Vapaus on demokration tärkeimpiä elementtejä. Institutionaaliselta kannalta tämä merkitsee sitä, että päämääränä on luoda instituutioita, jotka turvaavat vapauden. Mutta en tarkoita tällä sitä, että aloiteoikeuden käyttäminen on turvattava (tätä sillä tarkoitetaan porvarillisessa traditiossa), vaan tarkoitan sitä, että on torjuttava niitä vahinkoja ja vaikeuksia, joita aloiteoikeuden käytöstä seuraa. On siis luotava instituutioita, jotka eivät niinkään estä käyttämästä vapautta väärin kuin estävät tästä koittuvia vahinkoja joutumasta syyttömien kannettaviksi.

Institutionalismiin mukaan on tärkeintä valmistautua pahimman varalle. Toisena vältettävänä harmina ovat huonot johtajat. Ei ole mahdollista luoda instituutiota, johon ei joskus voitaisi valita huonoja virkamiehiä ja johtajia. Mutta voidaan luoda instituutioita, jotka voivat estää huonoja johtajia aiheuttamasta paljon vahinkoa. Olennainen kysymys on siis: Kuinka poliittiset institutiot on organisoitava, että huonoja tai kyvyttömiä hallitsijoita voidaan estää aiheuttamasta liian paljon vahinkoa? Ehkä tärkein mekanismi tässä suhteessa on määräajoin suoritettava vaali.

Näissä poliittisissa kehyksissä yksilön rooli on kahtalainen. Toisaalta hänen on arvosteltava epäkohtia, jotka piilevät instituutioissa, ja toisaalta hänen tehtä-

vänään on esittää vaatimuksia. Popper lausuu, että humanistisen ja rationaalisen valtioteorian esittämisessä on käytettävä poliittisten vaatimusten tai ehdotusten kieltä. Teoria on siis ikään kuin vastaus seuraaviin kysymyksiin: Mitä vaatimuksia asetamme valtiolle? Minkälaisia päämääriä ehdotamme valtiolliselle toiminnalle? jne. Tämän kaltaisten kysymysten esittäminen on tärkeää, koska meidän on tiedettävä poliittiset tavoitteemme voidaksemme arvioida olemassaolevien poliittisten ja sosiaalisten instituutioiden tarkoituksenmukaisuutta. Erittäin tärkeää on se, että nämä vaatimukset ovat luonteeltaan olennaisesti arvoarvostelmia. Yksilöllä on tavoitteita, päämääriä ja vaatimuksia. Tavoitteistaan lähtien yksilön tehtävänä on arvostella vallitsevia epäkohtia.

Yhdistääkseni tieteen tähän tarkasteluun palaan siihen, mitä sanoin alussa: Yhteiskuntatieteiden tehtävänä on ennustaa tarkoituksellisten tekojen tarkoittamattomia seurauksia. Ja ennustaa erityisesti haitallisia seurauksia. Tämä viimeinen täsmennys on mielekäs juuri edellä hahmotellun poliittisen kehityksen kanalta.

Yhteiskuntatiede yhteiskunnan palveluksessa tarkoittaa sitä, että se osoittaa, kuinka tietyt yhteiskunnalliset vaatimukset voidaan täyttää. Toinen tapa lausua sama asia on seuraava. Yhteiskuntatieteiden on osoitettava, mitä vaihtoehtoja on sellaiselle instituutiolle, joka kätkee sisäänsä epäkohdan. Yhteiskunnan kehittäminen on instituutioiden parantamista ja uusien luomista. Instituutiot luodaan palvelemaan tiettyä tarkoitusta, ne toteuttavat tietyn tavoitteen. Epäkohdan korjaaminen tapahtuu kehittämällä olemassaolevia instituutioita, hävittämällä vanhoja, luomalla uusia. Instituutioilla on siis tarkoitettu funktio. Mutta, jos tämä on varsin keskeinen oletus, instituutioilla on tai niille muodostuu aina myös sellaisia funktioita, jotka ovat alun perin tarkoitamattomia. Jos ne muodostavat epäkohdan, ne on korjattava. Tieteen tehtävänä on ennustaa tällaisia epäkohtia. Hyvällä instituutiolla on vähän haitallisia sivuvaikutuksia. Hyvä instituutio on ja pysyy tarkoituksen tai tavoitteen mukaisena.

Mitä erilaisimmissa yhteyksissä todetaan, että kehitys kulkee yksilön itsenäistymisen suuntaan. Itsenäistymisellä voidaan tietysti tarkoittaa monenlaisia asioita ja liioitella sen etenemistä. Tässä sillä tarkoitetaan melko mielivaltaisesti mutta tarkoituksellisesti (ainakin) sitä, että yksilö kykenee yhä selvemmin tekemään eron tosiasioiden ja arvostusten välillä. Hän näkee, mitä hän haluaa ja mitä voidaan saavuttaa. Hän osaa hahmottaa viitekehukset toiminnalleen, todellisuuden asettamat rajoitukset ja käytettävissä olevat menetelmät, mutta samalla osaa erottaa viitekehuksesta riippumattomat käsityksensä siitä, miten tiettyjen tosiasioiden hänen mielestään pitäisi olla. Tiedemiehelle tämä merkitsee sitä, että hän osaa erottaa tosiasiaväitteet ja arvoarvostelmat ja esittää molempia, vieläpä samassa yhteydessä.

Myös yhteiskunnan kehittymisestä puhutaan usein. Kehitystä on siinä, että yhteiskunta eriytyy, erikoistuu, erilaistuu (ja teollistuu). Yhteiskunnan eriytymisellä tarkoitetaan yleensä sitä, että yhteiskunnan jäsenten, yksilöiden roolit lisääntyvät, yksilö kuuluu yhä useampaan eri ryhmään, joilla on eri tavoitteet. Hän sitoutuu moniin pyrkimyksiin ja saattaa käydä niin, että ryhmillä, joihin hän kuuluu, on ristiriitaisia tavoitteita. Joka tapauksessa on varmaa, että yksilöllä on yhä enemmän toisistaan riippumattomia tavoitteita.

Yhteiskunta edellyttää yksilöltä lähtökohtia. Ratkaisevaa yhteiskunnan tarkoituksellisen kehittämisen kannalta on se, että epäkohtien arvosteleminen edellyttää erilaisia lähtökohtia. Se mitä eriytyvä yhteiskunta yksilöltä vaatii, on monia erilaisia lähtökohtia, erilaisia arvostuksia eri aloilta. Johtopäätös johon tätä tietä päädytään on seuraava: Eriytyvä yhteiskunta edellyttää itsenäistä tai itsenäistyvää ihmistä.

Yksilön itsenäistyminen tekee mahdolliseksi, että hän voi yhä tyhjentävämmin vaihtaa rooleja, lähtökohtia ja tavoitteita. Ihanteena voitaisiin hyvinkin pitää yksilöä, joka todella kirjaimellisesti vaihtaa lähtökohtiaan, kannattaa huomenna päinvastaista kuin tänään.

Ilkka-Juhani Takalo-Eskola

MYÖHASTYNNENDEN LAUSEIDEN LAUTAT

Runokirjoista 1965

Vuonna 1965 ei isänmaassamme julkaistu juuri suurta runoutta. Oli pientä mutta poikivaista. Useimmat runoilijat ja etenkin arvostelijat näkevätkin miehuummin suurta pienessä kuin suuressa. Runous on kietoutumassa ja vapautumassa, voimalliset taju-oireet ovat hakemisessa. Enimmälti räpiköidään elämöidään, entisessä. Steriilien kalusteiden kauppaa, seinädekoraatioita.

Vuoden tärkeimmät kulttuuritapahtumat olivat tuskin kirjoja. Suuri kulttuurihistoriallinen kuva oli: Salama seisoo oikeuden edessä, vieressä kustantajan edustaja, jonka avustajan sormet isonkirjan päällä, lehdistön välittämänä kaikelle kansalle; voiko kirkkaammin näkyä kuolleisiin asenteisiin käpristyneen "yleisen mielipiteen" tosiasiallinen heikkous, harhaan pohjautuminen, tekopyhyiden mielettömyys.

Ajankohtaisten vaikutteiden osuus 65:nkin lyriikassa on etteipä ratkaiseva. Pahimpia vikoja runoudessamme on toisaalta edelleen epäherkkyys vaikutteille, tajuttomuus.

Sanasia kustakin:

Hartzell tyytyy varsin "vähään". Kuvallisuudessa tuntuu nuorempi Saarikoski, hänen silloinenkin merkittävyytensä palaa mieleen. Lavosen kansi pelkän elävä.

Hämäläisen kipeä tunne on usein etteipä pakahduttava, liikkeen estävä. Tämantapaiseen päätökselliseen runoon tuntuu tulevan usein teennäisyyden ja ylisanojen maku, joka karkoittaa, vierastuttaa. Toistoissa turtumista. "Sielukkuutta" kyllä ja kompensatiovärejä. "Kuolema makasi sinua ja sinä häntä." "Lakastunut aurinko". Suurten näkyjen himolla tietysti "yleisinhimillinen" pätonsä. Mahtipontinen muka-oleminen usein lähellä. Sellainen saattaa lunastaa lukijansa "pois arjesta", mutta huumaus on ehkä sokaisevaa seremoniallisen rekvisiitan magiaa. Todelliset voces intimae ja proximae helposti peittyvät. Mukana hyvin kauniita kuvia. Essi Renvallin veistos kannessa viittaa vähän vieroittavasti marmorirunouteen, patsasiin.

Pirkko Jaakolan runovihko on vuoden ehkä yllättävin, ehjää tulemista, ikuista luomiskertomusta runoksi asti kirkkaana. Tällaista ei meillä ole totuttu näkemään eikä siis kummemmin nähdäkään. Mm. immanentin seksuaalisuuden säteilyn väreissä on Teho. Odottaa lisää. Veli Alpon kansi voimakkaan hengen puhetta, elää kirjan sisuksia myöten.

Kaasalaisen Nootti on jyhkeä nimi, eikä Heikki Alangon kansikaan hullumpi. Runoissa havaintoa, pientä runoasennetta, näppärääkin. Ei avantgarde. Takakannen mainitsema "kypsä ironia" on kärjeltään todella "vaimennettua". Miksi lie.

Kati Kirstinä on miellyttävä näyttö. Lasten tekemää katselisi kyllä markkinoilla vaikka joka vuosi. Mutta miten saada koko skaalasta aavistus kirjaan! – Vastaavaa kovasti kaivattaisiin mm. melisairaaloista. Väylät todelliseen ekspressionismiin alkanevat aueta. – Alpo Jaakolan kansi ja takakansi hehkuva eliittiä.

Kirstinä V. A:n tanssi on huomattavimpia avantgarde-kirjoja, jolla onneksi myös vahvasti vaikutusta. Kirstinä puolestaan on niitä harvoja, jotka ovat pystyneet vastaanottamaan vahvasti vaikutteita. Hyvin tehty, laajalti myös hyvin tullut. Kalventaa hausvasti skaalallaan yhtä ja toista nykyistosikkoutta. Syvää on ja muita adjektiivieja, muita sanaluokkia. Vuoden runokirjoista etteipä "jyhkein". Roskaperinne on jätetty sillä ehdottomuudella, joka todella vie, jo(pa) uuteen merkitsevyyteen. Tämä virittää! – O. Pasasen kansi on minusta pielessä ja häiritsee sisälle asti.

Manniselta odottelin salaviisasta opusta, mutta ei, tahtoo pysähtyä alkeellisuuteen. Nauru synkähköä. Kipeää omakohtaisuutta on ja voimakkaita näyttä-

möitäkin, haaveentapainen ylivoimaiseen. Tekijän kannen rumuus ja tylppyyt ei selittynyt järkevästi tahallisuudestaan.

Meriluodon Tuoddariksessä kuvat jaksavat parhaimmillaan kasvaa ihanpa "ylitodelliseen" voimaan, mutta saattavat kyllä usein lähteä miltei voimattomuudesta. Mykkäsen kansi on hallituimmasta päästä, hyvä arvosana.

Pellisen "kielenkäsittely" ei suinkaan tunnu pakonomaiselta tai itsestäänselvältä ilmiöltä, vaan paikoin hyvinkin "tehdyltä" miltei ambitiohakukselta. Mutta toinenkin ensivaikutelma on yhtä voimakas: "uutta ajatusta" sokaisevan kielen liuetessa vahvasti idullaan ja tulossa, jopa reilusti tullut. Mikä parasta, tässä on joltistakin kapinaa! Se on Puoli jo. Reijo Salkolan päällys kauniilla paperilla asiallisesti miellyttää.

Piirron kirjassa kyllä koko ajan tuntee että poika säveltää. Soljuuhan se sa-naisuus, runoilijan liikkeet pienempiä. Ehyt se on. "Persoonallis"-huntuakin. "Te-kee" enemmän kuin "tulee". Käsittää rytmin siten, kuin rytmittömyyttäkin olisi olemassa. Tämä on puute. Suvituulen-leppoisaa asenteellista "näytettyä" huumoria. Miellyttäähän. Ja Timo Martinin kansi todella parhaimmistoa.

Pylkkösen "virheet" olivat pienehköjä ettei merkityksellisiä, hieman itse-tarkoituksellisia, eivät mitään väkeviä symptomeja ja siten isommin ekspressiivisiä. Mukana myös konventtisukkeluutta (adj: konventionaali). Novellisuus on hyvin toteutettu kuulain rakentein. "Kuminankukaksi muuttumisesta" on korkean luokan hieno juttu. Reunasen kantta tekisi mieli kyllä jatkaa.

Rekolan miniatyyrit ovat kiinteitä. Lujaa luonnonyhteyttä ja tuntuja lyhyt-kuvia, useat tämän lajin parhaimmistoa. Hyvä ilmiöhän se tällainen lyyrisyys, mutta jaksako nykyään tyytyä yksistään siihen. Alfons Ederin kansi tyhjäh-könä käy.

Rossin näytelmässä nähtyä maailmaa, reaktioita, sanomaa. Vankkaa runoa. Vanhat roolihenkilöt kauniin pateettisin sanakaarin (ainako kaarin) syväävät, kuvaa. Tämän ajan hahmot matalampia, pakinanikkarimaista mukana, tahallistakinko. Vietnamin osasto menee nasaan. Tätä tarvitaan lisää! Jorma Piironen kansi on kyllä mennyt kesken.

Saarenpään kirjan kansi (Alfons Ederiltä) on tylsimpiä. Sama pätee alku-runoiista, yksinkertaisen typeriä. Loppupuolella päästetään idut esiin, introverssia tiedostusta, tunne ikäänkuin jonkin merkittävän menetyksestä, katkenneesta her-vahtaneesta. Aitoa atavistisen yhä-vaikuttavan aavistustako, lapsuuden läpilyön-tiä (Laakean kiven alla/kevätillana kello kymmenen (jäseniksen luita). Veteen vaipumisen muisto.)

Saarikoski Primus Magister Inter Parentes. Iso ja merkittävä, monien mielestä merkittykin. Hymyilevä vakavuus. Sosiaaliseen kenttään hän on ollut jo ajat elävämässä suhteessa kuin "muut" runoilijamme nykyään. Yksistään tämän suh-teen tarkkailu on tutkimisen arvoista. S. tunnetaan jotenkin jo ulkomaissakin, mm: "Nur in wenigen Gedichten ist so etwas wie eine Sinnkurve zu ahnen." (Monika Buttler, Die Welt. - Esittelee S.-a myös "finnfacts"-julkaisussa.) - Lavo-sen kansi puhtoisin kulkevainen.

Saari-san opuksessa haistaa runoilijaa ja hallitsevaa tiedostajaa. Lahjakas. Mm. "Sisäerityksessä" on paikoin päästy merkittävän runon täyteen tuntumaan. Rek-viisiatkaan eivät missään takerru barrikaadeiksi, jos kohta osallistuvatkin miele-viin demonstraatioihin. Liitto, omistajan hymy. - Juhana Blomstedtin kansi käypä.

Saastamoisella putkahtaa joitakin hyvin herkkiä tuntuja, mutta paakkuuntuu myös sössöksi. "kaikki tämä mitä teen tyhjää niinkuin hapuilisin komerossa." Havaitsee avartavaa nöyryyttäkin. "Ja kuitenkin aina riisun paperin morsius-puvun; hääyö on pimeys." Lavoselta hermostunut kansi.

Seilonen on kärkituntuman miehiä. Avantgarde. Lähtökohtia, eläviä ja kuol-leita Yhteyksiä. Myös kepeän ohut Painava joskus. Kirkkaan dialektiset Aukaisut! Hermoa, aitoutta. Häneltä Odottaa Eroaa "seurasta". Antaa vääriä tietoja tietä-vämmin kuin moni muu. Juhani Harrin kansi on hyvä, siinä miltei kuvallisen ajattelun voimaa.

Siippainen puhuu järeästi, on mies tajunnut, että vallankumous tapahtuu henkisen hahmottamisen alueella, ei asenteisiin alistumisena, vaan irtoamisena harhautuneesta perinteestä. "Muoto" murrokset tätä vasta oirehtineet. Siippainen julisti Yhteisyyttä. – Loppuosastona Latvalan kipeä "Lamentationes". – Matti Nopsasen päällys tyhjänpäiväinen.

Sinkkonen on parhaita poleemikkoja ja julistajia, tajunnut kuolleen rekvisiitan vallan puheessa, runouksissa etc. ja näkemyksen terävyys paljastaa yleisen penneyden toivottoman jään. Julistus & runo on tiivistä mutta liikkuvaa. Mieleen tulee Kalevi Rahikaisen kauniit tulokset. – Levitkööt aidot kannanotot, lisää! S.-O. Westerlundin kansi on voiman-herkkä, mutta sentään keskenjättöinen jotenkin, hajallisuudella kyllä "funktionsa".

Suhonen käyttelee uljaasti kuvaa laajaa väriä, herkkää ja elämyksellistä. Näin kaunis kauneimmillaan. Mutta minua häiritsee toisinaan kun tuntee runon-teenäisyyden, että nyt tehdään tosissaan nykylyriikkaa. Saattaa olla kyllä vain ensivaikutelmaan liittyvä tunne, tiedä häntä. Joka tapauksessa näyttävää "tasapainoista" soljuntaa, jopa sanamagiaa. – Kansi (kenen?) vain ideana nastaan.

Tarkiaisella on käytössä paljon akana- ja kahlekieltä, johon tunnekin uuvahattaa. Kielen abstraktisuudesta puuttuvat parodioivat sävyt, "välineen" läpivalaisua, otetta, jää kaipaamaan. Nyt siihen luotetaan kuin katteetta. Tekijä on kyllä koki. – Suositellako murrosikäisille. – Reunasen kansi varsin mitätön.

V. E. Törmäsellä lieenee eräs hienoimpia Suomen ennätyksiä: "Hymyilevä harju" on tekijänsä yhdestoista kirja ja kahdeksas omalla kustannuksella. Hänen runonsa on todella hallitusti mitallista, keskeistä valoisa myötäeläminen ja harvinaisen hyvän tahdon eetos. Ikäpolvensa valioita tämä vireä 80-vuotias. Mikseivät kustantajat häntä julkaise? Onko totta Törmäsen väite, että taustalla yhä "tulenkantajapolven" vanhat kaunat? Yhäkö ulvotaan yhdensuuntaista muotirunoa? Annettakoon riimejä kaipaaville. Korostuuhan riimissä hilpeästi tuo dualismi "muoto-sisältö" asu-sanoma (Kai Laitiselle kauhistus), "vapaudutaan" näinkin! E. Liukselan kansi nätti, hyvä sininen.

Vaaran "Lokikirja" myös hallittua mitan keinuntaa, väljätkö matkakuvas itreisironisin pakinasävyin ja antiikin kuvarekvisiitoin. Päteväthän ne. Myönnän nyt suhtautuneeni tällaisiin runoihin jonkinlaisella myötätuntevalla lämmöllä kuin vanhoihin esineisiin. Marjatta Vihman kannessa sopivat kuivat aallot tai rätinäjäljet hytin ikkunnassa.

Virtasessa on sitä tuoreutta. En voi mitään, taas tulee mieleen sanotaan Hippo-naks-kauden Saarikosken runohermo, jonka voima näkyy seuraajien aktivoitumisessakin. Pieni "roikkumaan jäämisen" vivahde, mutta kirja kuvastaa hyvin näiden vuosien runon laatua. Reunasen kansi turhan lattea.

Runous on pysynyt 1965 edelleen hienon asian maineessa. Vaikka Pegasos hortoileekin kaupungissa, ei se ole vielä auto.

Hartzell Raimo: *Joku soittaa pianoa (Otava)*
Hämäläinen Helvi: *Poltetut enkelit (WSOY)*
Jaakkola Pirkko: *Älä välitä Arnold (Tajo)*
Kaasalainen Harri: *Nootti (WSOY)*
Kirstinä Kati: *Maijan kanssa (Tammi)*
Kirstinä Väinö: *Luonnollinen tanssi (Tammi)*
Manninen Mauno: *Kaks silmää vain (WSOY)*
Meriluto Aila: *Tuoddaris (WSOY)*
Pellinen Jyrki: *Niin päinvastoin kuin kukaan (Otava)*

Piirto Pekka: Niin monta kertaa Mozart (Gummerus)
Pylkkönen Maila: Virheitä (Otava)
Rekola Mirkka: Ilo ja epäsymmetria (Weilin+Göös)
Rossi Matti: Näytelmän henkilöt (Tammi)
Saarenpää Yrjö: Kirvesvarntutistajan omakuva (Weilin+Göös)
Saarikoski Pentti: Kuljen missä kuljen (Otava)
Saaritsa Pentti: Pakenevat merkit (Kirjayhtymä)
Saastamoinen Tyyne: Olen lähtenyt kauas (Otava)
Seilonen Kalevi: Tosiasioita minusta (Tammi)
Siippainen Olavi & Latvala Laura: Toisillemme (WSOY)
Sinkkonen Lassi: Harhaileva aamupäivä (Kansankulttuuri Oy)
Suhonen Pekka: Kootut runot (Otava)
Tarkiainen Lauri: Tahdosta viisaudesta uuvuttavasta tunteesta (Otava)
Törmänen V. E.: Hymyilevä harju (Tekijän kustantama)
Vaara Elina: Lokikirja (WSOY)
Virtanen Pekka: Aurinko silmissämme (Otava)

Historiaa taskuun

Immanuel Birnbaum

NEUVOSTOLIITON HISTORIA

6,50 mk

Tämä saksalaisen historiantutkijan pieni teos on tarpeellinen lisä tietokirjallisuuteemme. Kirja antaa lyhyessä muodossa luotettavan kuvan Neuvostoliiton kehityksestä vallankumouksen ajoista nykypäiviin ja on siten erittäin tervetullut jokaiselle, joka kaipaa syvempää taustaa nykypolitiikan ymmärtämiselle.

Ake Holmberg

RUOTSI VUODEN 1809 JÄLKEEN

6,50 mk

Ruotsalaisen dosentti Ake Holmbergin suppea ja ytimekäs teos antaa keskitetyn kuvan läntisen naapurimme poliittisen järjestelmän kehityksestä kahdella viime vuosisadalla. Teos on hyödyllinen historian opiskelijoille ja jokaiselle, joka on kiinnostunut Ruotsin historian meillä sangen vähän tunnetusta läheisestä ajanjaksosta.

GUMMERUS

Strategiaa vai rakkautta?

A.T. Robinson: "Tavallisen ajatus-tavan mukaan Jumalaan uskomisen tarkoittaa juuri vakaumusta korkeimman ja erillisen olennon olemassaolosta. 'Teistejä' ovat, jotka uskovat, ateistit kieltävät."

Miksi erillisen olennon?

Miksei ihmisen ja Jumalan ykseyttä?

Julian Huxley: "Todellinen uskonto on sitä, että ihminen sopeutuu tietoisesti kehitysprosessiin, joka tuottaa yhä korkeampia tajunnan muotoja."

On hienoa, että elämä tuottaa yhä syvempiä tajunnanmuotoja.

Kuka vastustaa elämän kehitysmistä?

Pelastusoppiin uskovat vai ateistit?

Voiko Jumala kehittyä?

Ainakin tajuttava Jumala kehittyy tajuttavan elämän kehittyessä.

Voimmeko me kehittyä?

Miten kehittyminen on mahdollista, jollei sellaisille ominaisuuksille kuin hyvyys, kärsivällisyys, totuudellisuus, keskittyneisyys (joka edellyttää hiljaisuutta) ja elämän eristymisen vapaus anneta sijaa?

Robinsonia mukaellen: Se uskoo, joka uskaltaa täysin antautua rakkaudelle.

Rakkaus voi ilmetä vain joidenkin niin sanottujen persoonallisten, tajunnallisten olentojen välisessä suhteessa. Vain se, joka on rakastanut, voi kertoa Jumalasta. Ei ole siis ihme, että Jumalasta ja elämästä tiedetään niin vähän.

Tuskin kukaan väittää, etteikö kaikella toiminnalla olisi jokin merkitys. Toiminta on aina liikettä ja liike aiheuttaa aina muutoksia. Liikkeen alkuunpanija vastaa aiheuttamansa liikkeen synnyttämisestä muutoksista. Hänen vastuutaan arvostellaan eri perus-

tein. Vastuuperusteiden, tilitysnormien vaihtelu ei ole kovinkaan suuri eri uskonnoissa ja filosofioissa. Kaikki edistävät pyrkimystä hyviin liikkeisiin, mutta kuka todistaa, ettei rakkauden tie olisi varmin ja nopein.

Joskin jokin ihminen uskoo Jumalaan, ei hänen tarvitse tehdä siitä jankuttavaa saarnaa toisten kuultavaksi eikä organisoitua hiljaisuutta. Jumala ei voi olla niin heikko, että Hänen tarvitsisi jatkuvasti tulla todistetuksi. Jumalan rauha kasvaa osallistumisesta elämään. Osallistumisen metodia on syytä tarkata kriittisesti. Vallitseva hosumismetodi voitaisiin korvata kenties keskittymis- ja rentoutumismetodilla.

Teknillisiä työvälineitä voidaan kehittää. Perinteellistä jumalanpalvelusta vain harvat voivat käyttää.

Kristityn heikkous on tällä hetkellä siinä, että hän on käytettävissä vain sanelemissa ehtojen tultua hyväksytyksi. Hän sanelee lähdön ja maalin, työvälineet ja työtavat. Tätä sanelua yritetään sitten todistaa rakkaudeksi, Jumalan tahdoksi jne.

Augustinus: "Rakasta Jumalaa ja tee mitä haluat."

Rakasta lähimmäistäsi ja anna hänen tehdä mitä hän haluaa. Raja luo vihollisen. Vihollinen on aina rakkauden vihollinen. Vihollinen on aina jonkin vapauden vihollinen. Vihollinen on viisainta päästää itsemurhan vapauttamaksi. Se on vainaja, jonka hauta ei kaipaa seppeleitä. Vihollisen materia on todistettava häviäväksi.

Arkkikiipsi Simojoki on perustellut kristillisen normijärjestelmän perustukseksi kaksiosaisen rakkauden käskyn: Rakasta Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistä niinkuin itseäsi. Kuitenkin tuntuu, ettei hänkään riittävästi ilmaise mielipidettään mainitun käskyn sovellutuksista, joista niin sanottu älymystö taasen haluaisi keskustella.

Mainitunkaltaisella kirkollisella yleisluontoisuudella on kirkon kannalta katsottuna se erinomainen vaara, että kirkko todellakin tulee instituutiona sivuutetuksi. Näyttää riittävän keskustelunhaluisia riippumatta siitä vastataanko heille. Tilannetta sekoittaa vielä se, että keskustelunhaluiset ponnistavat ainakin kahdesta eri peruslähtökohdasta. On ryhmittymä, jolle kirkon romuttaminen ja hajottaminen on tarkoitus (tai se on materialistisen vallankumouksen sovellutus). Kuitenkin on myös melkoinen joukko (järjestäytymätön joukko) ihmisiä, jotka haluaisivat elämän toteutuvan täydellisempänä ja jotka näkevät kirkon apostoleineen olevan tuomitsemassa ja esteenä.

Arkkipiispan viime puheenvuorosta (Kotimaassa 27/3 -66) käy ilmi, että hän uskoo jälkimmäisen ryhmän vakavaan, eettiseen pyrkimykseen. On ilmeistä, että kirkollisella taholla kuitenkin katsotaan, ettei näiden uudistushaluisten auttaminen välttämättä vaadi suurta julkista keskustelua, vaan että asiat voidaan ruotia pienemmissä piireissä, sanoisinko henkilökohtaisella asolla. Tällöin vältetään taistelemasta ensiksi mainitun ryhmän rienaavaa ja repivää tendenssiä vastaan. Tätä kirkon nykyistä strategiaa vastaan ei liene syytä ampua järeällä tykistöllä. Päävastoin lienee todettava, että siinä on viisautta joukossa.

Joudutaan kuitenkin tilanteeseen, että kirkko toimii julkisesti etupäässä henkiseltä asenteeltaan passiivisvoitoista jäsenistöään varten. Nämä jäsenet uskovat kaiken mitä sanotaan. Heillä ei ole sisäistä tarvetta tutkia ja etsiä uutta sekä pyrkiä uusiin, parempiin ratkaisuihin. Etiikkaankin liivahtaa kaksijakoisuutta. Uskonnollisella tasolla ollaan tunnollisia, mutta arkielämän tasolla tehdään kestävätkö ratkaisuja.

Onko parempi, että edellämainitut eettiset etsijät jätetään kirkon toiminnan ulkopuolelle? Valtaosa etsijöistä kieltämättä löytää seuraa itselleen kirkosta riippumatta. Lisäksi on ymmärrettävä, etteivät he ole kirkon kannalta kiitollisimpia jäseniä. Täl-

laisten henkilöiden kanssa toimiminen vaatii erityistä ahkeruutta ja vaivannäköä. On vielä olemassa se vaara, että kirkkoa tämän jälkeen syytettäisiin kaksitasoisesta toiminnasta. Sitä moitittaisiin sisärenkaan muodostamisesta.

Osan tällä hetkellä käytävästä keskustelusta virittää nähdäkseni juuri sen tajuminen, että kirkon ja edellämainittujen keskustelijoiden toiminta tapahtuu eri paikoissa. Välimatka vaivaa.

Lienee mahdollista lähteä siitä, että erilaiset ihmiset tarvitsevat erilaista hengenelämää ilman, että syöllistytään uuteen säätyjakoisuuteen. Harastusten erilaisuudesta ei ole välttämättöntä johtaa arvoeroavuuksia. Jos kunnioitamme elämää, emme halveksi sen erilaisia ilmenemismuotoja.

Onko kuitenkin niin, että kirkko katsoo toimintojen olevan arvokkaampia silloin kun ne tapahtuvat sen omissa puitteissa? Mikä on kirkon merkitys hengenelämän toimintayhteisönä? Onko asia ratkaistava dogmaattiselta vaiko käytännölliseltä pohjalta?

Dogmaattiselta pohjalta minulla ei ole edellytyksiä asian käsittelemiseen. Viitataan kuitenkin siihen, ettei Jeesus eivätkä alkukirkon kristityt tunteet eivätkä tarkoitaneet tällaista kolossaalista laitostarkkkoa kuin missä nyt ollaan.

Käytännölliseltä puolelta voidaan sanoa, että valtava laitostarkko on mahtava valtatekijä organisoidun ihmiselämän vallanjaossa. Sillä on tietynlaista toimintatehoa ja jatkuvuus on ainakin päällisin puolin varmempi kuin muuten. Pitäessään valtaa ja turvassaan jatkuvuuttaan kirkon on kuitenkin vaikea keskittyä rakkauden kaksoiskäskyyn. Sillä, jonka täytyy hallita, ei ole aikaa hiljentyä ja rakastaa. Kaikki tähänastiset hallitsemismuodot ovat hävinneet.

Kirkon stressin luulisi vähenevän mitä enemmän ja mitä nopeammin se siirtyisi alkukristilliselle ja suuren Mestarinsa osoittamalle linjalle – ja se jatkuvuuskin taitaisi tulla varmin turvatuksi.

Juha-Veikko Hiekkaranta

AIKAMME MARXISMI UUDISTUU

Puolalainen **Leszek Kolakowski** on Varsovan yliopiston professori, sosialistisen maailman kiistellyimpiä nimiä. "**Ihminen ilman vaihtoehtoa**" on ensimmäinen suomeksi ilmestynyt marxilaisen filosofian perusteita selvittelevä ja samalla siihen kriittisesti asennoituva kirja. Erityisesti Kolakowskin kritiikki kohdistuu dogmaattista marxilaisuuden käsitystä vastaan. — 226 s. Suom. Taisto Veikko.

Taskukirjana 7:80 mk
Kangaskant. 12:00 mk

KIRJA YHTYMÄ

KIRJA YHTYMÄ

Seppo Niklander

VAPPUJUHLA

*Kultani suu on täynnä retiisejä
minä nauran karnevaaliumussa
sinä naurat
Albert oksentaa
naarmuinen sormi nykii turhaan
vesipistoolin liipasimella
puhe keväälle
neidolla pakaroissa ilmapallot
kansa marssii juhlapaikalle
kaljaa kengässä
vastustamme rotusyrjintää
laulajat ryhmittyvät lavalla
kalkkipillerit ratisevat
tenorien kurkuissa*

Juhani Tengström

OODI VARATUOMARILLE

*Teille
jotka loitte tälle maalle uudet kaavat
ammoisista ajoista periaatteessa* 12 käskyä
*Tuomitsen sinut virkani puolesta
kauppalaki
tyranni
sallimus
Tulen muodostamaan tehokkaan yksikäsitteisen
valtio-organisaation.*
*Komitea
presidentti
minä varanotaari puotilalainen
sinä varatuomari tapiolalainen
me tunnemme lait ja sen kirjaimet
me tunnemme yhteiskunnan
me kuulumme*
JOHTOON!